

Міністерство освіти і науки України

**Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра педагогіки

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Педагогіка

підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації олігофренопедагогіка, логопедія, спеціальна психологія

спеціальності 013 Початкова освіта

спеціалізації інформатика, англійська мова, музика, хореографія

спеціальності 053 Психологія

спеціалізації практична психологія

спеціальності 014.10 Середня освіта (трудове навчання та технології)

спеціальності 014.04 Середня освіта (математика)

спеціальності інформатика

спеціальності 014.08 Середня освіта (фізика), 014.04 Середня освіта (математика)

спеціальності 014.11 Середня освіта (фізична культура)

спеціальності 014.01 Середня освіта (українська мова і література),

014.02 Середня освіта (мова та література (англійська))

спеціальності 014.01 Середня освіта (мова та література (російська)),

014.02 Середня освіта (українська мова і література)

спеціальності 014.01 Середня освіта (мова та література (англійська, німецька))

Слов'янськ – 2015 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ ПЕДАГОГІКИ

УКЛАДАЧ ПРОГРАМИ:

Кузьміна О.В., доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Курінна С.М., доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Коркішко О.Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рекомендовано до впровадження
науково-методичною радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

“ ____ ” _____ 2015 р.

протокол № _____

Перший проректор _____ (Набока О.Г.)

ВСТУП

Навчальна програма дисципліни «Педагогіка» складена відповідно до освітньої програми та навчального плану підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалаврів за спеціальністю 016 Спеціальна освіта, спеціалізації олігофренопедагогіка, логопедія, спеціальна психологія; 013 Початкова освіта, спеціалізації інформатика, англійська мова, музика, хореографія; 053 Психологія, спеціалізації практична психологія; 014.10 Середня освіта (трудове навчання та технології); 014.04 Середня освіта (математика), спеціальності інформатика; 014.08 Середня освіта (фізика), 014.04 Середня освіта (математика); 014.11 Середня освіта (фізична культура); 014.01 Середня освіта (українська мова і література), 014.02 Середня освіта (мова та література (англійська)); 014.01 Середня освіта (мова та література (російська)), 014.02 Середня освіта (українська мова і література); 014.01 Середня освіта (мова та література (англійська, німецька)).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є розвиток теорії та практики навчання і виховання підростаючого покоління від найдавніших часів до сучасності; теоретичні та практичні питання виховання, навчання і освіти, загальні закономірності навчально-виховного процесу.

Міждисциплінарні зв'язки: філософія, історія України, психологія, етика, українська література, світова література.

Програма навчальної дисципліни містить такі змістові модулі:

1. Історія української школи і педагогіки.
2. Історія зарубіжної педагогіки.
3. Загальні основи педагогіки.
4. Теорія виховання.
5. Теорія навчання (дидактика).
6. Школознавство.

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка» є формування загальнопедагогічного світогляду вчителя, збагачення знань, досвіду, формування творчого ставлення до обраної професії.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Педагогіка» є оволодіння досвідом попередників (на основі вивчення біографій, педагогічної та громадсько-політичної діяльності окремих педагогів, філософів, громадських діячів, які займалися розробкою питань навчання і виховання підростаючого покоління); набуття умінь аналізувати історико-педагогічні явища і вироблення професійного ставлення до досвіду минулого; адекватна оцінка сучасних педагогічних проблем; оволодіння досвідом виховання підростаючого покоління; набуття умінь аналізувати педагогічні явища і вироблення професійного ставлення до педагогічного досвіду.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у здобувачів повинні бути сформовані такі компетентності:

загальні:

– здатність до оволодіння кращими здобутками вітчизняної і світової педагогіки, вміннями застосувати їх на практиці, здійснювати пошукову діяльність, розвивати свій творчий потенціал;

– усвідомлення здобувачами того, що формування високих загальнолюдських якостей можливе лише на основі національних цінностей, культурно-історичних традицій.

– здатність до набуття умінь аналізувати педагогічні явища і вироблення професійного ставлення до педагогічного досвіду; збагачення знань, досвіду, формування творчого ставлення до обраної професії.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 150 години / 5 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ

1. Виховання у стародавньому суспільстві (з найдавніших часів до 882 року)

Виникнення виховання. Зв'язок виховання з трудовою діяльністю людей. Соціальна структура суспільства і її вплив на виховання дітей. Характер виховання у первісному суспільстві. Мета і зміст виховання.

Виховання у родовій общині. Елементи наукових знань. Зміст виховання і навчання підростаючого покоління.

Роль старих (найдосвідчених) членів общині у вихованні дітей. Методи виховання. «Будинки молоді».

Виникнення сімейного виховання. Роль сім'ї у вихованні дітей. Етапи раннього виховання у східних слов'ян. Завдання і засоби виховання.

2. Народна педагогіка – основа педагогічної науки

Формування концепції народної педагогіки. Вивчення і використання народного педагогічного досвіду давньоруськими авторами («Слово про закон і благодать» Іларіона, «Повість минулих літ» Нестора, «Ізборники» Святослава, «Повчання» Володимира Мономаха), педагогами-гуманістами ХУ1–ХУ11 ст. (Є. Славинецький, С. Полоцький). Г. Сковорода про роль виховного досвіду народу в педагогічній науці та житті суспільства.

Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці і народна педагогіка.

Етнопедагогічні дослідження у 2-й половині ХІХ ст. (М. Максимович, М. Костомаров, П. Куліш, М. Грушевський, І. Франко). О. Духнович («Народна педагогія на користь училищ і вчителів сільських», 1857) і К. Ушинський («Про народність у громадському вихованні», 1857) про народну педагогіку. В. Водовозов («Русская народная педагогика»),

Т. Шевченко («Буквар южноруський», 1861) про використання усної народної творчості у навчанні.

Етнопедагогічні дослідження Г. Виноградова («Народная педагогика», 1926), Г. Волкова («Этнопедагогика чувашского народа», 1966). Трактують термін «народна педагогіка» як сукупності народних поглядів на мету і засоби виховання підростаючого покоління. Етнопедагогіка як наука про народну педагогіку.

В. Сухомлинський про сутність народної педагогіки та її використання у навчально-виховному процесі.

Сучасні дослідники народної педагогіки: М. Стельмахович, В. Струманський, Ю. Руденко (козацька педагогіка), В. Скуратівський та ін.

Сутність народної педагогіки, її структура та особливості. Компоненти народної педагогіки: народне родинознавство, народне дитинознавство, батьківська педагогіка, народна дидактика, народна педагогічна деонтологія.

Принципи української народної педагогіки: гуманізм, природовідповідність, народність, зв'язок виховання з життям, з працею дорослих, наступність, поєднання вимогливості з повагою до особистості, поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи вихованця.

Форми виховання: індивідуальна (догляд за дитиною), групові (виховання у сім'ї, участь дітей і молоді в об'єднаннях ровесників), фронтальні (участь молоді у праці, додержання народних традицій, свят і обрядів).

Методи виховання. Класифікація методів виховання (за М. Стельмаховичем). Методи, що формують суспільну поведінку (уклад життя та діяльності, вправління і привчання, неухильне додержання правильного режиму праці і відпочинку, виконання доручень і обов'язків, дитячі ігри і забави). Методи формування суспільної свідомості (розповідь, бесіда, роз'яснення, інформування, порада, дискусія). Стимулюючі методи (вимога, суспільна думка, орієнтація на очікувану радість, змагання, напучення, заборона, застереження, навіювання, заохочення, покарання).

Основні напрямки народного виховання: фізичне, розумове, моральне, трудове, естетичне. Роль сім'ї і громади у вихованні дітей.

Народнопедагогічні засоби виховання: прислів'я і приказки, поезія пестування (колискові пісні, пестушки, потішки, забавлянки), небилиці, лічилки, комулятивні пісеньки, загадки, іграшки, ігри (рухливі, рольові, сюжетні, спортивні, побутового і виробничо-господарського змісту), ігрові пісні, ігри, основані на національних традиціях, казки (про тварин, чарівні, соціально-побутові).

Роль звичаїв і традицій у вихованні підростаючого покоління.

3. Виховання, школа та педагогічна думка князівського періоду (882–1385 рр.)

Загальна характеристика виховання і освіти у Київській Русі. Вплив християнства на розвиток освіти і педагогічної думки. «Книжне вчення» на Русі.

Школи Київської Русі (двірцева школа Володимира, школа Ярослава Мудрого при Софійському соборі, жіноче училище при Андріївському монастирі, школа у Новгороді, школи при єпископських кафедрах і монастирях). Типи шкіл (єпископська, монастирська, церковна). Всестановість і єдність руської школи. Зміст навчання у стародавній руській школі. Традиції у навчанні. Підручники.

Освіта на Русі за феодалної роздробленості (2-а половина XI–1-а половина XIII ст.). Демократизація освіти. Локальні відмінності в освіті (Київ, Новгород, Смоленськ, Галич). Виникнення і поширення шкіл грамоти, шкіл «майстрів грамоти», приватних шкіл. Зміст і методи навчання у школах підвищеного типу.

Занепад освіти у XIII ст. Причини: татаро-монгольська навала, політичний, економічний, культурний занепад Візантії.

Педагогічна думка Київської Русі. Народна педагогіка і педагогіка панівного класу. Педагогічна думка у пам'ятниках писемності Київської Русі («Повість минулих літ», «Руська правда», «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Ізборники» Святослава, «Повчання» Володимира Мономаха). Виховання і освіта в усній народній творчості. Виховне значення фольклору.

4. Виховання, школа в Україні у литовсько-польський період (1385–1648 рр.)

Загальна характеристика освіти у XIV–1-й половині XVI ст. Освіта в умовах литовського панування. Зближення Литви з Польщею і зміни у суспільному і культурному житті. Кревська унія (1385 р.) та її вплив на подальший розвиток освіти в Україні.

Українські школи, зміст освіти у них. Іновірні (іноземні) школи (протестантські, уніатські, єзуїтські) як засіб окатоличення і полонізації українського народу. Вплив досягнень західноєвропейської освіти. Мета і зміст навчання і виховання в іновірних школах. Роль західноєвропейських університетів (Краківського, Празького та ін.) у піднесенні освітнього рівня українців.

Соціально-економічні та політичні передумови культурно-національного відродження України у 2-й половині XVI–1-й половині XVII ст. Зародження ідеї залежності суспільного розвитку від поширення освіти.

Боротьба українського народу проти полонізації і окатоличення. Духовне піднесення української громадськості. Розвиток шкільної освіти як засобу боротьби проти іноземного панування. Острозька школа (1578).

Братські школи України. Статут Львівської братської школи «Про порядок шкільний» (1586). Принципи організації братських шкіл (громадський і світський характер навчання, рівність усіх учнів,

загальнодоступність, зв'язок з батьками). Зміст і методи навчання. Запровадження класно-урочної системи навчання. Книгодрукування. Роль Ф.Скорини та І.Федорова у розвитку книговидавничої справи в Україні. Історичне значення братських шкіл у розвитку національної освіти і піднесенні духовної культури українського народу.

Становлення національної вищої освіти. Київська братська школа (1615). Освітня діяльність Петра Могили. Київська Лаврська школа (1631). Київська колегія (1632). Зміст навчання у колегії. Підручники. Вчителі.

5. Педагогічна думка доби Українського Відродження

Поширення ідей Гуманізму на Реформації у Західній Європі. Зміни, що відбувалися у суспільному житті і вихованні під впливом Гуманізму і Реформації. Нові погляди на фізичне, моральне, розумове виховання дітей.

Зародження гуманістичної педагогіки. «Будинок радості» (1425) Вітторіно да Фельтре. Нові погляди на виховання і навчання підростаючого покоління Й.Л. Вівеса, Ф. Рабле, Е. Ротердамського, С. Оріховського.

Раннє Просвітництво в Україні (кінець XVI–початок XVII ст.). Педагогічна діяльність і погляди вчителів братських шкіл та Київської колегії (Г. Смотрицький, М. Смотрицький, І. Борецький, К. Ставровецький, С. Зизаній, І. Вишенський, П. Беринда, Є. Славинецький, С. Полоцький). «Про виховання дітей» («О воспітанії чад») (1609) – перший твір педагогічного характеру. Зв'язок з народною педагогікою. Статути братських шкіл, підручники і посібники як педагогічні пам'ятники XVI–XVII ст.

6. Стан школи і освіти в Україні у 2-й половині XVII –XVIII ст.

Умови розвитку освіти в різних землях України (Правобережна, Лівобережна). Школи Правобережної України (католицькі школи, єзуїтські колегіуми, світські василіанські школи) як засіб денаціоналізації українського народу. Занепад братських шкіл. Закриття національних шкіл (1789) у всьому Правобережжі.

Перехід до загальнодержавної системи освіти на Лівобережній Україні. Негативні наслідки національно-колоніальної політики царату на території, що об'єдналася з Росією.

Початкова освіта. Початкові школи Лівобережної та Слобідської України, зміст освіти у них. Ліквідація автономії України. Посилення колоніальної політики царату в галузі освіти. Заборона друкувати книги і навчати дітей українською мовою. Ліквідація української національної школи. Реформа початкової освіти. Статут народних училищ 1786 р. Головні та малі училища. Освітня діяльність Ф.І. Янковича.

Середня освіта. Колегіуми (Переяславський, Чернігівський, Харківський), зміст освіти у них. Традиції. Створення спеціальних навчальних закладів в Україні. Занепад колегіумів як осередків національного виховання і навчання.

Вища освіта. Зростання ролі Київської академії у культурному і освітньому житті України, Росії та Білорусії. Вплив діячів освіти –

професорів і вихованців Київської академії (І. Гізеля, Д. Туптала, С. Яворського, Г. Кониського та ін.) на розвиток школи і педагогічної думки у Російській державі.

Структура і зміст навчання у Києво-Могилянській академії. Національний характер освіти і виховання. Демократичні засади організації роботи Академії. Академічна бібліотека. Посилення русифікаторської політики російського царату у галузі освіти і зміни у діяльності Академії. Перетворення Академії у духовний навчальний заклад (1819).

Поширення просвітницьких ідей в Україні.

Педагогічна діяльність Г. Сковороди у Переяславському і Харківському колегіумах. Просвітницька діяльність. Світогляд Г. Сковороди, його думки про ідеальну людину.

Г.Сковорода про природовідповідне («сродне») виховання. Думки про виховання дітей у притчі «Вдячний Еродій». Етапи виховання дітей («благо народити», «зберегти вихованцеві молоде здоров'я», «навчити вдячності»).

Мета, завдання і основні напрямки виховання. Г.Сковорода про всебічний розвиток особистості (моральне, розумове, трудове виховання). Головна ідея – ідея щастя. Споріднена праця – шлях до істинного щастя. Г.Сковорода про «сродну» працю.

Г. Сковорода про роль батьків у вихованні підростаючого покоління, про виховання дітей у національному дусі.

Г. Сковорода – основоположник української національної педагогіки (значення його ідей для подальшого розвитку педагогічної думки і для сьогодення).

7. Козацька педагогіка

Сутність і особливості козацької педагогіки. Ідеї козацької педагогіки (свобода і незалежність України, непорушність прав людини і народу, суверенність особистості, народовладдя, ідеї власності, Бога). Ідеали козацького виховання (ідеал козака-хлібороба, власника землі, козака-воїна). Взірці лицарської духовності: гетьмани Д. Вишневецький (Байда), П. Сагайдачний, Б. Хмельницький, І. Мазепа.

Традиції козацького виховання: традиція лицарства, аскетизму, мужності й витривалості, релігійні традиції, традиції побратимства, наставництва, демократичні традиції.

Січові школи, зміст освіти у них. Учніське самоврядування у школах. Демократичні та гуманістичні традиції шкіл. Школи підвищеного типу на Січі. Головна січова школа. Школи музики і співу. Козацькі (полкові) школи.

Результативність освіти.

8. Освіта в Україні у XIX – на початку XX ст.

Загальна характеристика освіти в Україні у 1-й половині XIX ст. Становий характер виховання і навчання. Статут навчальних закладів, підвладних університетам (1804). Відкриття гімназій, ліцеїв, закладів закритого типу (пансіонів, кадетських корпусів) на території України.

Утворення Харківського і Віленського навчальних округів. Реакційний статут 1828 р. Посилення монархізму, релігійності та становості у навчанні.

Стан освіти у 2-й половині XIX ст. Соціально-економічні чинники, що сприяли розвитку освіти в Україні. Система шкільної освіти. Письменність українського народу.

Громадсько-педагогічний рух в Україні. Організація недільних шкіл. Проблема викладання українською мовою в українських школах. Русифікаторська політика російського царату в галузі освіти (Валуєвський указ 1863 р.), заборона української мови у школах. Повна заборона української мови у школах і суспільному житті (указ 1876 р.). Боротьба українських педагогів і громадських діячів за право українського народу навчатися рідною мовою. Українські підручники.

Початкова освіта. Реформи початкової школи 60–70-х років. «Положення про початкові народні училища» (1864). Типи початкових шкіл. Діяльність земств у галузі освіти. Освітня діяльність М. Корфа. Земські школи, зміст освіти у них, принципи організації і методи навчання.

Запровадження загальної початкової освіти (1908).

Середня освіта. Статут гімназій і прогімназій (1864). Класичні та реальні гімназії. Середня жіноча освіта (жіночі училища міністерства народної освіти, жіночі гімназії та прогімназії, єпархіальні жіночі школи). Станові середні навчальні заклади закритого типу. Статут гімназій 1871 р. Реальні училища, комерційні училища. Колегія Павла Галагана – заклад особливого типу.

Вища освіта. Роль Харківського (1805) і Київського (1835) університетів у керівництві освітою, підготовці кадрів, поширенні освіти в Україні. Виникнення Новоросійського (Одеса, 1865) і Чернівецького (1875) університетів. Університетські статuti 1804 р., 1835 р., 1863 р., 1884 р. Інші вищі навчальні заклади (Ніжинський історико-філологічний інститут, Київський політехнічний, Харківський ветеринарний, Катеринославський гірничий інститут). Вища жіноча освіта.

Середня і нижча професійна освіта в Україні. Система шкіл і зміст навчання у них.

9. Педагогічна думка України другої половини XIX ст.

Освітня діяльність М. Пирогова на Україні (1856–1861). Заходи щодо поліпшення стану шкільної освіти. Ідея загальнолюдського виховання і навчання. М. Пирогов про співвідношення загальної і професійної освіти. Роль М. Пирогова у впровадженні професійної педагогічної освіти.

Освітній ідеал Т. Шевченка. Т. Шевченко про народну школу та її відродження, про роль мистецтва у вихованні підростаючого покоління (альманах «Мальовнича Україна»). «Буквар Південно руський» Т. Шевченка – підручник нового типу. Відстоювання української національної ідеї в освіті.

Великий вітчизняний педагог К. Ушинський. Родовід К. Ушинського. Громадсько-педагогічна діяльність К. Ушинського, його реформаторська освітня діяльність.

Ідея народності у громадському вихованні («Про народність у громадському вихованні»). Роль рідної мови у вихованні та навчанні дітей («Рідне слово»).

К. Ушинський про педагогіку як науку і мистецтво виховання («Людина як предмет виховання», «Про користь педагогічної літератури»). К. Ушинський про працю та її виховне значення («Праця в її психічному та виховному значенні»).

Розробка К. Ушинським питань дидактики. Психологічні основи навчання. Дидактичні принципи. К. Ушинський про розливальний характер навчання. Навчальні книги К. Ушинського.

Проблема підготовки вчителя. Проект вчительської семінарії.

Боротьба українських освітян за національну школу. Розвиток демократичних педагогічних ідей українськими просвітниками 2-ї половини ХІХ ст. (В. Каразін, І. Тимківський, І. Орлай, М. Максимович, В. Капніст).

Науково-педагогічна діяльність Б. Грінченка, С. Васильченка, Т. Лубенця, Х. Алчевської. Боротьба за покращання стану освіти в Україні: розширення мережі шкіл для народу, навчання українською мовою, удосконалення методів навчання і виховання, надання жінкам права на навчання.

Проблеми української школи і мови у творчості Л. Українки, М. Коцюбинського, П. Грабовського, І. Франка. Критика старої школи. Вимоги демократизації освіти.

Громадсько-педагогічна діяльність О. Духновича на Закарпатті, боротьба за відкриття народних шкіл, навчання українською мовою. Світогляд О. Духновича. Загальнолюдські та народознавчі засади його педагогічної системи. Розвиток педагогічних ідей на засадах народності, демократизму і гуманізму. Підручник «Народна педагогія на користь училищ і учителів сільських» (1857).

О. Духнович про всебічний розвиток особистості школяра, про роль рідної мови і народної пісні у вихованні дітей.

Дидактичні погляди О. Духновича. Дидактичні принципи (єдність навчання і виховання, доступність, наочність, міцність знань, активність і самостійність учнів у навчанні та ін.). О. Духнович про розливальний і виховний характер навчання, про диференційоване навчання. Роль вчителя у навчальному процесі, вимоги до нього.

10. Освіта в Українській Народній Республіці та Українській Державі (1917–1920)

Становлення української національної школи. Діяльність Центральної Ради у галузі освіти. Українізація шкільної освіти. Проект єдиної школи в Україні (1917). Головні принципи нової школи (національний, соціальний, виховний, діяльний). Структура нової української школи.

Створення навчальних програм, видання підручників. Підготовка національних педагогічних кадрів. Відкриття університетів у Києві, Миколаєві, Катеринославі. Створення Української Академії наук. Курсова підготовка вчителів.

11. Освіта і педагогіка в Україні у 1920–1990 рр.

Становлення і розвиток системи народної освіти за «Положенням про єдину трудову школу Української Соціалістичної Радянської Республіки» (1919) і «Основними принципами єдиної трудової школи РРФСР». Система шкіл, принципи їх організації.

Створення шкіл ФЗН, ФЗС, ШСМ, ШКМ.

Уніфікація системи народної освіти. Впровадження загального початкового навчання (1930). Кількісні та якісні зміни у мережі шкіл. Будівництво шкіл. Склад учнів. Українізація у школах.

Вища освіта. Розформування університетів. Відкриття інститутів народної освіти. Шкідливі наслідки впровадження соціально-класового критерію прийому студентів.

Педагогічні кадри в Україні, їх матеріальне і правове становище. Зниження фахового рівня підготовки вчителів через короткотермінові курси. Відкриття учительських і педагогічних інститутів. Відновлення університетів. Репресії проти педагогічних кадрів.

Навчально-методична робота у школах у 20-і роки ХХ ст. Пошук нових форм і методів навчання і виховання. Розробка нових навчальних планів і програм.

Розвиток педагогічної науки. Створення кафедри педагогіки в АН УРСР (1921), її завдання. Педагогічні журнали («Шлях освіти», «Комуністична освіта», «Соціалістичне виховання», «Радянська освіта», «Освіта Донбасу») та газети (Народний учитель»). Заснування УНДІПу (1926).

Постанова ЦК ВКП(б) і РНК СРСР «Про структуру початкової і середньої школи в СРСР» (1934). Школи і курси інших відомств (школи ФЗН, гір промучу, сільгоспвузу і т.ін., робітфаки, ФЗС, ШКМ). Розвиток школи і педагогіки на основі постанови ЦК ВКП(б) від 5 вересня 1932 р. «Про початкову і середню школу» та від 25 серпня 1932 р. «Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі». Розробка навчальних планів і програм. Постанова ЦК ВУП(б) від 12 лютого 1935 р. «Про підручники для початкової і середньої школи». Вимоги до підручників, створення стабільних підручників. Введення викладання російської мови у національних школах (1938). Посилення русифікації.

Педологічна служба в СРСР в 20–30-і роки ХХ ст. Методи вивчення дітей. Функції шкільних педологів. Шкідливі наслідки постанови ЦК ВКП(б) «Про педологічні переключення в системі Нарком осів» (1936).

Зниження рівня освіти. Катастрофічне зростання безпритульних дітей. Відкриття дитячих будинків, колоній, комун.

Педагогічна діяльність та літературно-педагогічна спадщина А.Макаренка. Вчення А.Макаренка про колектив (ознаки дитячого колективу, етапи розвитку колективу, структура колективу і органи самоврядування). Принципи виховання у колективі (паралельна педагогічна дія, вимогливість у поєднанні з повагою до особистості, система перспективних ліній). Методи виховання (створення виховуючих ситуацій, заохочення та покарання). А.Макаренко про виховання у праці. Виробнича праця у комуні ім. М.Горького і комуні ім. Ф.Дзержинського, її значення для формування особистості.

Проблеми сімейного виховання у працях А.Макаренка («Лекції про виховання дітей», «Книга для батьків»).

Навчально-методична робота у школі у повоєнні роки. Введення обов'язкової загальної семирічної освіти. Нова система шкільної освіти. Середня спеціальна освіта. Закон «Про зміцнення зв'язку з життям і подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959). Запровадження політехнічної освіти. Інтенсивний ріст мережі навчальних закладів. Здійснення загальної обов'язкової восьмирічної освіти. Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 8 грудня 1966 р. «Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи УРСР».

Педагогічна діяльність і літературно-педагогічна спадщина В.Сухомлинського. Розробка питань всебічного розвитку особистості. Гуманістична спрямованість педагогіки В.Сухомлинського. В.Сухомлинський і народна педагогіка.

Здійснення в СРСР обов'язкової загальної середньої освіти (1972). Проблема єдиного рівня середньої загальної освіти. Перегляд навчальних планів і програм.

Постанова про «Основні напрями загальноосвітньої та професійної школи» (квітень 1984 р.). Науково-теоретичні передумови реформи школи. Здійснення завдань реформи школи. Введення навчання з 6 років. Система трудового навчання і виховання. Удосконалення підготовки вчителів. Труднощі у реалізації завдань реформи. «Пробуксовка» реформи, її крах.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ПЕДАГОГІКИ

12. Виховання та освіта у Стародавній Греції та Римі і добу Середньовіччя

Спартанська система виховання. Соціально-економічні умови виникнення спартанської системи виховання. Мета виховання спартіатів. Етапи і зміст виховання.

Афінська система виховання. Ідея гармонійного розвитку особистості. «Калокагатія» як втілення гармонії фізичного і морального розвитку людини. Мета виховання. Етапи виховання. Система шкіл Стародавнього Риму: елементарні та граматичні школи, школи риторів.

Перші педагогічні теорії. Найвидатніші філософи (Сократ, Платон, Аристотель, Демокрит) про виховання. Педагогічні погляди Квінтіліана.

Соціально-економічні умови розвитку культури і освіти у добу Середньовіччя. Основні типи виховання й освіти: церковне, рицарське, бюргерське та практичне. Система середньовічних шкіл: монастирські, єпископські (кафедральні), церковно-приходські. Катехізичний спосіб оволодіння знаннями. Індивідуально-групова форма навчання. Зміст освіти. Підручники.

Виникнення гільдійських і цехових шкіл в XI–XII ст.

Лицарська система виховання. «Сім лицарських добродієностей» – система світського виховання.

Перші університети, причини їх виникнення. Структура університетів. Методи і форми навчання.

13. Виховання та школа у добу Відродження

Наукові, соціальні та соціально-економічні умови виникнення європейського Відродження.

Поширення ідей Гуманізму та Реформації у Західній Європі. Гуманізм як ідеологія Відродження. Відродженням класичної старовини. Нові відкриття, рост науки, нова філософія, нова педагогічна думка – характерні особливості доби Відродження.

Реформація і зміна ідеалів. Зміна погляду на світ і на людину, на її місце у ньому. Виникнення нового ідеалу яскравої, сильної особистості. Відродження старинних поглядів у галузі фізичного, морального, розумового (інтелектуального) виховання. Антропоцентризм як синтез християнської віри і античної мудрості.

Зародження гуманістичної педагогіки. Перші педагогічні трактати. «Будинок радості» Вітторіно да Фельтре – школа нового типу. Йоганнес Людовік Вівес як основоположник новітньої педагогіки та емпіричної психології. Критика схоластичного навчання у сатиричному романі Француа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель». Погляди Еразма Роттердамського і Станіслава Оріховського – основа гуманістичної педагогіки.

14. Педагогіка доби Просвітництва (XVII–XIX ст.)

Соціально-економічні передумови виникнення нової педагогіки.

Я.А. Коменський – засновник педагогіки нової доби. Педагогічна і громадська діяльність Я.А. Коменського. Твори Я.А. Коменського («Велика дидактика», «Материнська школа», «Закони добре організованої школи», «Пансофічна школа»). Світогляд.

Мета і завдання виховання. Демократичний гуманізм педагогіки Я.А. Коменського. Ідея загальної освіти, принцип природовідповідності у творі «Велика дидактика». Вікова періодизація і система шкіл. Ступені пізнання (навчання) і структура уроку. Дидактичні принципи. Обґрунтування класно-урочної системи навчання.

Я.А. Коменський про вчителя.

Педагогічні погляди англійського просвітника Д. Локка. Д. Локк про необхідність цілеспрямованого виховання, про фактори формування особистості. Програма виховання джентльмена у трактаті «Думки про виховання». Обґрунтування ідеї всебічного розвитку особистості: фізичне, моральне, розумове виховання. Д. Локк про чергування фізичних і розумових вправ, про стимули і мотивацію навчання.

Суспільно-політичні погляди Ж.-Ж. Руссо. Мета і завдання виховання. Концепція природного загальнолюдського виховання. Ідея вільного виховання особистості у творі «Еміль, або про виховання». Ступені (етапи) виховання. Ж.-Ж. Руссо про виховання жінок. Значення педагогічних поглядів Ж.-Ж. Руссо.

Педагогічна експериментальна діяльність Й.Г. Песталоцці. Організація навчання і виховання бідних дітей у Нейгофі, Станці, Бургдорфі, Івердоні. Мета виховання. Трактатування принципу природовідповідності виховання. Ідеї розвивального навчання. Теорія елементарної освіти. Елементарне розумове, моральне, фізичне, трудове виховання. Принципи навчання (наочності, елементарності, послідовності, урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, свідомого засвоєння знань. Розробка Й.Г. Песталоцці методики початкового навчання. Концепція формальної освіти.

Педагогічні погляди Й. Гербарта. Мета і засоби виховання. Обґрунтування ідеї виховного навчання. Теорія ступенів навчання (ясність, асоціація, система, метод). Види навчання (описове, аналітичне, синтетичне).

Ф. Фребель – теоретик і практик дошкільного виховання. Теорія гри. Ф. Фребель про значення різноманітних видів дитячої діяльності і занять.

Освітня діяльність Р. Оуена. Фактори формування особистості. Мета виховання. Система шкіл, організованих Р. Оуеном (Нью-Ленарк, «Нова Гармонія», «Квінвунд»). Р. Оуен про трудове і моральне виховання дітей.

15. Зарубіжна школа і педагогіка новітнього часу (кінець XIX – початок XX ст.)

Фактори, що викликали великі зміни у світовій школі та педагогіці. Основні парадигми світової педагогіки початку XX ст. – педагогіка традиціоналізму, як продовження попередньої педагогічної думки, і реформаторська, як альтернатива традиції.

Педагогіка традиціоналізму: соціальна педагогіка (Е. Дюркгейм (Франція), В. Ділтей, П. Наторп (Німеччина), Е. Рассел, С. Айзекс, М. Макміллан (Англія) та ін.), релігійна педагогіка (Ф. Брюнетьер, Е. Бутру, Ж. Ма-рітен (Франція), Ф.В. Ферстер (Німеччина), М. Адлер (США), Р. Штайнер (Австрія), педагогіка, орієнтована на філософське осмислення процесу виховання та освіти (В. Ділтей, Т. Літт, К. Ясперс (Німеччина), Ален, Ж.П. Сартр (Франція), А.Н. Уайтхед, Дж. Адамсон, Дж. Адамс (Англія)).

Реформаторська педагогіка. Гуманістичні тенденції реформаторської педагогіки. Педоцентризм. Мета реформаторської педагогіки. Природність,

практичність, соціальність – основа реформаторської педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Принципи реформаторської педагогіки: принцип свободи дитини, принцип індивідуального підходу, принцип самостійності, самодіяльності та творчої активності.

Роль дитячої праці та ігрової діяльності у формуванні особистості.

Педагогічні концепції та ідеї реформаторської педагогіки: експериментальна педагогіка) А. Лай, Е. Мейман (Німеччина), А. Біне (Франція), О. Декролі (Бельгія), Н. Бове, Е. Клапаред, Е. Торндайк, У. Кілпатрик (США)), прагматична педагогіка (Джон Дьюї), теорія «вільного» виховання (Е. Кей, Г. Шаррельман, М. Монтессорі), теорія «нового» виховання, трудова школа (школа праці) (Г. Кершенштейнер) та ін.

«Нові» школи (Аббет-гольм, Бідельська нова школа, «Де Рош» та ін.). Вимоги до організації навчання і виховання у них.

Альтернативні навчально-виховні заклади (Лабораторна школа Дж.Дьюї, школа Френе, вальдорфські школи та ін.).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

16. Предмет і завдання педагогіки

Педагогіка як наука про виховання. Становлення та розвиток педагогіки. Внесок видатних педагогів Я.А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинського, О.В. Духновича, М.О. Корфа, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, Г. Ващенко, С. Русової у розвиток теорії і практики навчання та виховання.

Предмет педагогіки, її основні категорії: виховання, навчання, освіта, перевиховання, самовиховання. Виховання як соціальне та історичне явище. Джерела педагогіки: педагогічна спадщина минулого, народна педагогіка, сучасні педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід.

Виховання в широкому соціальному значенні, широкому педагогічному значенні, у вузькому педагогічному значенні, у гранично вузькому педагогічному значенні.

Структура педагогіки. Зв'язок її з іншими науками. Система педагогічних наук.

17. Логіка і методика науково-педагогічного дослідження

Наукові дослідження як особлива форма пізнання та шляхи вирішення проблем педагогіки. Основні елементи дослідження: об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження, гіпотеза, педагогічний експеримент.

Поняття про методи науково-педагогічного дослідження. Основні методи науково-педагогічного дослідження. Метод педагогічного спостереження. Методи бесіди, інтерв'ю. Психолого-педагогічний експеримент. Вивчення та аналіз продуктів діяльності. Аналіз особистих

документів. Аналіз офіційних матеріалів групової, колективної та масової комунікації.

Соціологічні методи дослідження. Анкетування. Метод рейтингу. Метод узагальнення незалежних характеристик. Соціометрія. Тестування, проєктивні методи. Математичні методи. Вимоги до методів дослідження.

Етапи дослідження. Критерії ефективності науково-педагогічного дослідження.

18. Розвиток та формування особистості

Поняття про розвиток особистості. Видатні вітчизняні та зарубіжні педагоги про розвиток і виховання особистості (Ж-Ж. Руссо, Дж. Локк, Є. Славинецький, С. Полоцький, Л. Толстой). Основні концепції та чинники розвитку дитини. Фізичний, психічний та соціальний розвиток дитини. Діалектичний зв'язок біологічних та соціальних факторів. Роль різних видів діяльності у розвитку дитини. Русійні сили розвитку особистості.

Поняття про формування особистості. Індивід і особистість. Фактори формування особистості: спадковість, середовище, виховання. Спадковість як фактор розвитку особистості. Задатки. Середовище як фактор розвитку особистості. Мегасередовище, макросередовище, мікросередовище. Поняття про соціалізацію особистості. Виховання – провідний фактор формування особистості. Функції виховання у формуванні особистості. Взаємозв'язок зовнішніх та внутрішніх умов розвитку та формування особистості.

Психолого-педагогічні основи вікової періодизації дитинства. Еволюція вікової періодизації дитинства (С. Полоцький, Г. Сковорода, Я. А. Коменський, Ж-Ж. Руссо).

Фізіологічні, психологічні та узагальнено-особистісні властивості підлітків та юнаків. Основні характеристики індивідуальних особливостей підлітків та старших школярів (тип вищої нервової діяльності, увага, воля, характер, мислення, активність, фізіологічні особливості). Врахування вікових особливостей дітей у навчально-виховній роботі.

19. Мета та ідеал виховання

Поняття про мету та ідеал виховання. Об'єктивний характер мети виховання. Мета як «програма людської особи» (А. Макаренко). Головна мета національного виховання.

Ідеал виховання як уявлення про взірць людської поведінки і стосунків між людьми, що виникають із розуміння мети життя (Н. Волкова). Ідеал виховання у різні епохи розвитку суспільства. Зародження ідеї всебічного гармонійного розвитку людини (калокагатія). Формування концепції гармонійно розвиненої особистості. Зарубіжні та вітчизняні педагоги про мету та ідеал виховання. Національні корені виховного ідеалу. Виховний ідеал українського народу.

Підготовка людини до виконання ролей у суспільстві. Всебічний розвиток особистості як кінцева мета виховання. Напрямки і завдання виховання. Державні освітні документи про мету виховання.

20. Система освіти в Україні

Поняття про систему народної освіти та виховання.

Конституція України про освіту. Основні документи про перебудову школи: Державна національна програма «Освіта», «Концепція національного виховання», Закон України «Про освіту». Завдання та принципи організації шкільної освіти на сучасному етапі.

Система народної освіти у сучасній Україні та її структура, реформування системи освіти на сучасному етапі. «Національна доктрина розвитку освіти в Україні». Традиційні та нові типи навчально-виховних закладів, їх спільні завдання та відмінності.

Поняття національної школи. Основні риси традиційної української національної школи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4 ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

21. Сутність процесу виховання

Специфіка виховання. Виховання і соціалізація. Виховання і навчання, їх взаємозв'язок.

Процес виховання, його специфіка. Цілеспрямований характер виховання. Об'єктивні та суб'єктивні чинники виховання. Безперервний та тривалий характер процесу виховання. Виховання – двобічний, діалектичний процес. Особливості процесу виховання.

Структура процесу виховання. Компоненти процесу виховання: свідомість, почуття, навички, звички. Рушійні сили процесу виховання. Внутрішні та зовнішні суперечності.

Самовиховання. Сутність процесу самовиховання, його етапи. Методи і прийоми самовиховання. Перевиховання. Сутність процесу перевиховання, етапи: підготовчий, початковий, переломний, завершальний. Специфічні принципи перевиховання. Педагогічно занедбані діти, важковиховувані підлітки, неповнолітні правопорушники, малолітні злочинці – категорії неповнолітніх, на які спрямований процес перевиховання.

Результати процесу виховання. Вихованість школярів. Інтеріоризація. Рівні вихованості, показники та критерії.

Шляхи підвищення ефективності процесу виховання.

22. Основні закономірності та принципи виховання

Поняття про закономірності виховання. Врахування закономірностей у процесі виховання.

Поняття про принципи виховання. Обумовленість принципів виховання закономірностями, особливостями процесу виховання, вимогами суспільства до його організації. Характеристика принципів виховання (принцип гуманізму, вимогливості у поєднанні з повагою до особистості, опори на позитивне, виховання у діяльності та спілкуванні, врахування

вікових та індивідуальних особливостей вихованців та ін.). Правила виховання. «Концепція національного виховання» про принципи виховання у сучасній школі.

23. Загальні методи виховання

Поняття про загальні методи, прийоми та засоби виховання. Зумовленість методів виховання метою, завданнями, змістом виховання, віковими та індивідуальними особливостями, рівнем вихованості особистості та організації виховання.

Різні підходи до класифікації методів виховання (Т.Б. Лихачов, І.С. Мар'єнко, М.І. Болдирев). Характеристика основних груп загальних методів виховання у сучасній школі, їх психологічних основ і функцій.

Методи формування свідомості особистості (переконування та його різновиди, навіювання, приклад). Вимоги до методів формування свідомості.

Методи організації життєдіяльності дітей і досвіду поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, вправи, привчання, доручення, метод виховуючих ситуацій).

Методи стимулювання суспільної поведінки і діяльності учнів. Педагогічні умови ефективного застосування методів заохочення і покарання. А.С. Макаренко і В.О. Сухомлинський про заохочення та покарання.

Народно-педагогічні методи і прийоми виховання дітей (М.Г. Стельмахович).

Методи самовиховання. Самостереження, самоаналіз, самопереконання, самонавіювання, самопідбадьорювання, самозаохочення та ін. Педагогічне керівництво самовихованням школярів.

Умови оптимального вибору і ефективного застосування методів самовиховання.

24. Зміст виховання у національній школі

Поняття про зміст виховання. Пріоритетні ідеї змісту виховання особистості. Основні компоненти змісту виховання школярів. Ідеї, що лежать в основі відбору змісту виховання. Види виховання за різними підставами (узагальнена класифікація; у залежності від різних напрямків виховної роботи; за інституціональною ознакою; за стилем відносин між вихователями і вихованцями).

Система актуальних виховних завдань і зміст різних напрямів виховання.

24.1. Розумове виховання. Завдання та шляхи здійснення розумового виховання школярів. Поняття про світогляд як систему взаємовідносин людини та навколишнього світу. Сутність і основні риси наукового світогляду, його структура та характеристика (знання, погляди, переконання, ідеали). Функції наукового світогляду.

Основні шляхи і засоби формування світогляду в українській національній школі («Концепція національного виховання»). Роль народних

традицій, звичаїв, обрядів у формуванні світогляду. Релігія як форма свідомості.

24.2. Естетичне виховання. Поняття про естетичне виховання. В.О. Сухомлинський про естетичне виховання. Джерела естетичного виховання. Зміст, форми та методи естетичного виховання. Формування естетичних знань, смаків, ідеалів.

Місце уроків художньо-естетичного циклу (музики, образотворчого мистецтва, літератури) в естетичному вихованні. Естетичне виховання на уроках.

Залучення школярів до естетичної та художньо-творчої діяльності. Діяльність шкільних ансамблів, театрів, гуртків та ін.

Естетичне виховання засобами народної педагогіки (колискова пісня, народні ігри, звичаї, обряди та ін.). Природа як джерело і засіб естетичного виховання особистості.

24.3. Фізичне виховання. Фізична культура як складова всебічного розвитку особистості. Завдання та основні засоби фізичного виховання.

Народна педагогіка про фізичне виховання, його завдання, методи і засоби. Використання засобів козацької педагогіки у фізичному вихованні підростаючого покоління.

Форми фізичного виховання у сучасній школі. Здійснення фізичного виховання на уроках. Фізичне виховання у сім'ї.

24.4. Трудове виховання. Поняття про трудове виховання. Ідеї трудового виховання у вітчизняній (Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський) та зарубіжній (Д. Локк, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Р. Оуен, Г. Кершентейнер, Дж. Дьюї) педагогіці.

Зміст, мета і завдання трудового виховання у школі та сім'ї. Види праці у школі. Нові форми організації праці у школі (шкільні кооперативи, орендний підряд, учнівські виробничі бригади на підрядній основі).

Народна педагогіка про трудове виховання. Праця як основне джерело матеріального та духовного багатства суспільства, головний критерій соціального престижу людини. Зміст трудового виховання дітей у народній педагогіці.

Професійна орієнтація – складова трудового виховання. Завдання та зміст профорієнтаційної роботи.

Економічне виховання, його завдання. Економічна свідомість – важливий компонент економічної культури людини. Економічне мислення – складник економічної свідомості. Шляхи реалізації завдань економічного виховання у сучасній школі.

24.5. Моральне виховання. Поняття про мораль і моральне виховання. Проблема морального виховання учнів в історії школи і педагогіки (Я.А. Коменський, Є. Славинецький, Й. Песталоцці, Г. Сковорода, М. Пирогов, Т. Шевченко, К. Ушинський, В. Сухомлинський).

Шляхи здійснення морального виховання на уроках та позакласній роботі. Зміст морального виховання: формування національної свідомості, статеве виховання, екологічне, правове, морально-етичне виховання.

Моральні норми українського народу, прищеплення їх школярам. Виховний ідеал українського народу та шляхи його реалізації. Етнопедагогічні засоби морального виховання.

Екологічне, статеве, громадянське, патріотичне та інтернаціональне виховання як складові морального виховання.

Зміст і завдання екологічного виховання. Шляхи формування екологічної культури школярів.

Актуальність громадянської освіти на сучасному етапі розвитку української держави.

Завдання і зміст громадянської освіти. Принципи громадянської освіти. Форми та методи. Соціальні інститути, що здійснюють громадянську освіту.

Завдання та шляхи статевого виховання у сучасній школі. Підготовка до сімейного життя.

Зміст, завдання, найбільш ефективні форми патріотичного виховання школярів.

25. Організаційні форми виховної роботи

Поняття про позакласну та позашкільну виховну роботу. Форми виховної роботи: масові, групові, індивідуальні. Гурткова робота в системі освіти і виховання.

Основні позашкільні установи та їх роль у вихованні підростаючого покоління.

Поняття про колективну творчу справу (КТС). Технологія підготовки і реалізації колективної творчої справи. Етапи проведення.

Планування виховної роботи.

26. Робота класного керівника

Місце класного керівника у системі виховання школярів. Функції класного керівника. Вимоги до класного керівника. Статут середньої загальноосвітньої школи про обов'язки класного керівника. Основні напрямки і форми роботи класного керівника. Робота класного керівника з вивчення учнів. Методи вивчення учнів і учнівського колективу. Програма вивчення і структура характеристики учня та учнівського колективу. Систематизація результатів вивчення особистості учнів. Виховна робота класного керівника з педагогічно занедбаними дітьми.

Планування діяльності класного керівника. Структура плану класного керівника.

27. Виховання особистості у колективі

Колектив – об'єкт і суб'єкт виховання. Поняття про колектив, його ознаки і функції. Типи колективів: загальношкільний, первинний, навчальний, самодіяльні організації, об'єднання за інтересами, тимчасові об'єднання тощо. Виховна, організаторська, стимулювальна функції колективу. Чинники розвитку колективу. Стадії (етапи) формування колективу. Органи самоврядування дитячим колективом, їх функції та умови

ефективної діяльності. Основні принципи, закони життя і діяльності колективу.

Відображення проблеми виховної ролі колективу у творчій спадщині А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського.

Шляхи згуртування дитячого колективу.

28. Дитячі та юнацькі організації та об'єднання

Дитячий та молодіжний рух – історія виникнення. Сучасний стан дитячого та молодіжного руху в Україні. Основні риси.

Поняття про дитячі та юнацькі організації та об'єднання. Молодіжні організації, зорієнтовані на вирішення політичних проблем. Організації, що займаються вивченням історії, фольклору, етнографії. Молодіжні благодійницькі та релігійні організації.

Спілка української молоді (СУМ). Піонерська організація в Україні. Спілка піонерських організацій України (СПОУ).

Українські дитячі та молодіжні об'єднання національно-патріотичної спрямованості: «Пласт», «Сокіл», «Січ», «Козачий гарт».

Формальні та неформальні групи. Романтико-ескейпістські, музичні, епатажно-протестні, радикально-деструктивні, релігійно-містичні субкультури, розправно-самосудні угруповання. Історія виникнення і особливості становлення.

Дитячі та молодіжні організації, як фактор соціалізації особистості, їхній вплив на формування особистості.

29. Сімейне виховання

Провідна роль сім'ї у вихованні дітей. Педагогічні умови успішного виховання в сім'ї. Типи сімей. Принципи сімейного виховання. Завдання та напрямки сімейного виховання. Зміст виховання у сім'ї. Методи виховання.

Відображення у творчій спадщині А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського проблем сімейного виховання. Народна педагогіка про виховання у сім'ї. Є. Славинецький, С. Полоцький, Г. Сковорода про роль батьків у виховання дітей.

Співпраця школи і сім'ї у вихованні учнів. Робота вчителя з батьками учнів. Форми спільної роботи школи і сім'ї у вихованні школярів.

Психологічна служба в школі. Виховна робота з дітьми та підлітками за місцем їх проживання, у літніх дитячих таборках.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5 ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ (ДИДАКТИКА)

30. Теоретичні основи дидактики.

Структура та організація процесу навчання

Поняття про дидактику, її історичний розвиток. Внесок Я.А. Коменського, Й.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинського у розвиток дидактики. Предмет дидактики. Взаємозв'язок дидактики і методик викладання окремих

предметів. Основні категорії дидактики (освіта, навчання, викладання, учіння, знання, уміння, навички, технології, дидактичні системи).

Поняття про процес виховання. Ознаки та особливості процесу навчання. Навчання як двобічний процес. Діяльність вчителя (викладання) та діяльність учнів (учіння) у навчальному процесі.

Основні функції та компоненти процесу навчання (мета, завдання, методи, засоби, форми організації навчання, зміст освіти).

Рушійні сили процесу навчання – розв'язання суперечностей. Зовнішні, та внутрішні суперечності.

Мотиви навчальної діяльності (інтелектуальні). Джерела мотивації. Способи формування пізнавального інтересу учнів.

Типи навчання (догматичне, пояснювально-ілюстративне, проблемне, програмоване). Внутрішній процес засвоєння знань (сприйняття, осмислення і розуміння, узагальнення, закріплення, застосування на практиці).

Етапи засвоєння знань при проблемному навчанні (проблемна ситуація, проблема, гіпотези).

31. Зміст освіти у національній школі

Загальна характеристика змісту освіти. Знання-орієнтований та особистісно-зорієнтований підходи до виявлення сутності змісту освіти. Історичний характер змісту освіти. Різноманітні підходи до визначення поняття «освіта» (початкова, середня, вища; загальна, політехнічна, професійна; технічна, сільськогосподарська, медична, економічна, педагогічна).

Елементи змісту освіти: знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення.

Поняття про навчальний предмет. Шляхи реалізації міжпредметних зв'язків. Цикли (групи) навчальних предметів: за об'єктом вивчення (природничо-математичний, гуманітарний, трудової і фізичної підготовки), відповідно до провідного компонента (навчальні предмети з провідним компонентом «наукові знання», або основи наук, навчальні предмети з провідним компонентом «способи діяльності», навчальні предмети з провідним компонентом «художня освіта і морально-естетичне виховання»).

Вдосконалення змісту освіти відповідно до Закону України «Про освіту» та Державної національної програми «Освіта». Стратегічні завдання реформування змісту освіти.

Вимоги до змісту освіти. Основні нормативні документи, що відображають зміст освіти: навчальні плани, програми, підручники, посібники. Державний і шкільний компоненти навчального плану. Навчальна програма, способи її побудови. Підручники і посібники, вимоги до них.

Перспективи розвитку змісту освіти в сучасних навчально-виховних закладах. Взаємозв'язок загальної, політехнічної та професійної освіти.

32. Закономірності, принципи та правила навчання

Поняття про закони і закономірності процесу навчання. Об'єктивний характер закономірностей процесу навчання.

Поняття про принципи навчання. Я.А. Коменський про принципи навчання. Проблема принципів навчання у сучасній дидактиці.

Основні принципи навчання, шляхи їх реалізації. Принцип виховного навчання. Зв'язок навчання з життям. Принцип науковості навчання. Принцип міцності знань, умінь та навичок. Роль повторення і різноманітних вправ у закріпленні знань, умінь та навичок. Принцип систематичності й послідовності навчання.

Принцип наочності навчання («золоте правило дидактики»). Види наочності. Шляхи реалізації принципу наочності.

Принцип свідомості й активності учнів у навчанні. Способи активізації пізнавальної діяльності учнів.

Принцип доступності навчання. Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів у навчанні. Опора на життєвий досвід учнів. Виявлення та розвиток індивідуальних особливостей школярів. Прийоми індивідуалізації навчання. Взаємозв'язок принципів навчання.

Правила навчання як конкретні вимоги до організації процесу навчання.

33. Загальні методи та прийоми навчання

Поняття про методи, прийоми і засоби навчання. Різні підходи (Ю.К. Бабанський, С.І. Петровський, Е.Я. Голант, М.М. Скаткін, І.Я. Лернер, Г.І. Щукіна) до класифікації методів навчання. Функції методів навчання.

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи навчання за характером пізнавальної діяльності учнів. Проблемні методи навчання. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (Активні методи навчання).

Методи навчання за джерелом знань. Достойнства та недоліки словесних методів навчання. Шляхи підвищення їх ефективності. Вимоги до використання наочних методів навчання. Практичні методи навчання.

Вибір методів навчання.

34. Форми організації навчання

Поняття про організаційні форми навчання їх ознаки. Зародження та розвиток класно-урочної системи навчання у братських школах України. Теоретичне обґрунтування Я.А. Коменським класно-урочної системи навчання.

Характерні ознаки класно-урочної системи навчання. Альтернативні форми організації навчання у зарубіжній та вітчизняній шкільній практиці.

Урок – основна форма організації навчального процесу. Класифікація уроків. Типологія уроків за дидактичною метою. Типи і структура уроку. Мета уроку: освітня, виховна, розвивальна. Елементи (етапи) уроку (організаційний момент, повідомлення теми і мети уроку, мотивація

навчальної діяльності учнів, перевірка домашнього завдання, актуалізація опорних знань, вивчення нового матеріалу, закріплення нового матеріалу, домашнє завдання).

Розвиток та вдосконалення структури уроку. Шляхи підвищення ефективності уроків.

Способи організації навчальної діяльності школярів на уроці: індивідуальна, колективна (фронтальна), групова. Форми групової роботи: ланкова, бригадна, парна.

Нетрадиційні (нестандартні) уроки, особливості їх організації.

Вимоги до організації навчання на уроці: загальнопедагогічні, психологічні, дидактичні, виховні, гігієнічні. Підготовка вчителя до уроку. Орієнтовна схема аналізу уроку.

Інші форми організації навчального процесу: семінари, лекції, факультативи, предметні гуртки, практичні роботи, лабораторні роботи, практикуми, навчальні конференції, додаткові заняття і консультації. Навчальна екскурсія як форма організації навчального процесу. Її особливості, структурні компоненти та методика проведення. Види екскурсій.

Домашня навчальна робота школярів. Значення домашньої навчальної роботи, її особливості. Види домашніх завдань. Вимоги до організації домашніх завдань. Шляхи оптимізації домашньої навчальної роботи.

35. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів

Сутність контролю за навчально-пізнавальною діяльністю школярів. Компоненти контролю. Функції контролю. Педагогічні вимоги до контролю у навчанні.

Види і форми контролю. Критерії та норми знань учнів: обсяг, міцність, оперативність, гнучкість, системність, якість знань. Освітнє та виховне значення оцінки. В.О.Сухомлинський, Ш.А.Амонашвілі та ін. про оцінку знань, умінь та навичок учнів.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною системою. Рівні навчальних досягнень учнів.

Попередження і подолання неуспішності учнів у навчанні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6 ШКОЛОЗНАВСТВО

36. Наукові основи внутрішкільного управління

Принципи управління освітою. Органи народної освіти: їх функції, структура. Керівництво навчально-виховною роботою школи. Рада школи. Педагогічна рада школи. Зміст і організація її роботи. Планування роботи школи. Особливості внутрішкільного контролю.

37. Методична робота в школі

Роль методичної роботи в підвищенні рівня професійної підготовки вчителя. Основні форми методичної роботи в школі.

38. Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду. Втілення досягнень педагогічної науки в шкільну практику.

Поняття про педагогічний досвід. Критерії передового педагогічного досвіду. Форми і методи вивчення, узагальнення і втілення передового педагогічного досвіду. Втілення досягнень педагогічної науки в шкільну практику. Наукова організація педагогічної праці.

3. Рекомендована література

I. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Підручники та посібники

1. Джуринский А.Н. История зарубежной педагогики : учебн. пособие для вузов / А.Н. Джуринский. – М.: Издательская группа «ФОРУМ» – «ИНФРА-М», 1998. – 272 с.
2. Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики : учебн. Пособие для студентов пед. ин-тов / Сост. ввводных статей А.И.Пискунов. – 2-е узд., перераб. / А.И. Пискунов. – М.: Просвещение, 1981. – 528 с.
3. Історія педагогіки / За ред. М.С. Гриценка. – К., 1973. – 447 с.
4. Історія педагогіки / За ред. М.В. Левківського, О.А. Дубасенюк. – Житомир, 1999. – 336 с.
5. Культура і побут населення України : навчальний посібник для педагогічних навчальних закладів. – К., 1991. – С. 119–198.
6. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української педагогіки. – К.: Інститут змісту і методів навчання МО України, 1998. – 356 с.
7. Лях Г.Р., Рижкова М.С. Лекції з історії педагогіки України (XIX – початок ХХ ст.) : навчальний посібник / Г.Р. Лях, М.С. Рижкова. – Слов'янськ: СДПУ, 2011. – 115 с.
8. Нариси історії українського шкільництва. 1905–1933: Навчальний посібник / О.В. Сухомлинська та ін. – К., 1996. – 302 с.
9. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка : навчальний посібник / А.А. Сбруєва. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1999. – 300 с.

Додаткова література

10. Агафонова Н. Вороги і приятелі. Освітня політика за часів Директорії / Н. Агафонова // Рідна школа. – 1997. – № 7. – С. 19–20.

11. Алексюк А.Н., Савенюк Г.Г. Педагогические взгляды Н.И. Пирогова / А.Н. Алексюк, Г.Г. Савенюк // Избранные педагогические сочинения Н.И. Пирогова. – М., 1985. – С. 6–28.
12. Бабишин С.Д. Школа та освіта Давньої Русі (IX – пер. половина XIII ст.) / С.Д. Бабишин. – К., 1973. – 88 с.
13. Бабишин С.Д. Школи Запорозької Січі / С.Д. Бабишин // Радянська школа. – 1991. – № 6. – С. 83–85.
14. Березовська Л.Д. Формування педагогічного світогляду Якова Чепіги (Зеленковича) (1862–1895 рр.) / Л.Д. Березовська // Шлях освіти. – 2000. – № 4. – С. 37–41.
15. Бобчук Г., Мартинова З., Фоменко Л. Микола Пирогов і недільні школи (До 145-річчя з дня відкриття першої недільної школи в Україні) / Г. Бобчук, З. Мартинова, Л. Фоменко // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 58–60.
16. Бондар Л. Христина Алчевська – організатор освітньої справи в Україні / Л. Бондар // Рідна школа. – 2002. – № 2. – С. 60–62.
17. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905–1920 рр.) / Г. Васькович. – К.: Мандрівець, 1996. – 360 с.
18. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 190 с.
19. Велемець О. На традиціях народної педагогіки. Моральне виховання в західноукраїнських братських школах (16–17 ст.) / О. Велемець // Рідна школа. – 1997. – № 7–8. – С. 21–22.
20. Веркалець М.М. Педагогічні ідеї Б.Д. Грінченка / М.М. Веркалець. – К., 1990.
21. Вихрущ А., Вихрущ В. Дидактична система Я.А. Коменського / А. Вихрущ, В. Вихрущ // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 74–77.
22. Ганнусенко Н., Мацейків Т. Із народної скарбниці / Н. Ганнусенко, Т. Мацейків // Рідна школа. – 1996. № 11–12.
23. Год Б. Виховання у братських школах України і європейська педагогіка ХУІ–ХУІІ століть / Б. Год // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 52–55.
24. Гончаров Н.К. Педагогическая система К.Д. Ушинского / Н.К. Гончаров. – М., 1974. – 272 с.
25. Грінченко Б.Д. Народні вчителі і українська школа Б.Д. Грінченко // Дивослово. – 1997. – № 4.
26. Грушевський М.С. Про українську мову і українську школу / М.С. Грушевський. – К., 1991. – 46 с.
27. Грушкевич І.Л. Педагогічна діяльність і педагогічні погляди С.В. Васильченка / І.Л. Грушкевич. – К., 1961. – 63 с.
28. Демчик В. Концепція української школи у творчості Якова Чепіги / В. Демчик // Рідна школа. – 1997. – № 3–4. – С. 19–21.
29. Духнович О.В. Народна педагогія на користь училищ і учителів сільських / О.В. Духнович // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. – К., 1961.
30. Дьюи Д. Школа и общество / Д. Дьюи // Пискунов А.И. Хрестоматія по истории зарубежной педагогіки. – М., 1981. – С. 490–501.

31. Євтух М.Б. Осявати всіх подібно сонця / М.Б. Євтух // Рідна школа. – 1992. – № 3–4. – С. 78–81.
32. Жупанин С.І. Народознавча педагогіка Олександра Духновича / С.І. Жупанин // Рідна школа. – 1992. – № 9–10. – С. 89–91.
33. Жураковский Г.Е. Очерки по истории античной педагогіки / Г.Е. Жураковский. – М., 1963. – 508 с.
34. Зязюн І.А., Кривонос І.Ф., Тарасевич Н.М. Гуманістична сутність майстерності А.Макаренка-вихователя / І.А. Зязюн, І.Ф. Кривонос, Н.М. Тарасевич // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 1. – С. 18–43.
35. Ільїн В. Виховання особистості в «філософії освіти» П.Д. Юркевича / В. Ільїн // Рідна школа. – 2000. – № 4. – С. 76–78.
36. Іонова О.М. Дитина в сучасному суспільстві (вальдорфська педагогіка як «екологія дитинства») / О.М. Іонова // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 86–92.
37. Іонова О. Зміст вальдорфської освіти – засіб розвитку особистості учня / О.М. Іонова // Рідна школа. – 1999. – № 7–8.
38. Іонова О. Особливості діяльності вчителя в умовах вальдорфської школи / О.М. Іонова // Рідна школа. – 1999. – № 4. – С. 47–50.
39. Іонова О. Роль естетичного і трудового виховання у Штайнер–педагогіці / О.М. Іонова // Рідна школа. – 1999. – № 9.
40. Кашуба М. Гуманістичні та реформаційні ідеї в Україні другої половини 17 ст. (І. Гізель) / М. Кашуба // Європейське Відродження та українська література XIV –XVIII ст. / Відп. ред. О. Мишанич. – К., 1993. – С. 57–74.
41. Кершенштейнер Г. Школа будущего и школа работы / Г. Кершенштейнер // Хрестоматия по истории зарубежной педагогіки. – М., 1981. – С.478–489.
42. Киян Л.Ф., Киян О.І. Київські недільні школи / Л.Ф. Киян, О.І. Киян // Радянська школа. – 1989. – № 10. – С. 82–84.
43. Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А. Коменський // Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогіки. – М., 1981. – С. 80–162.
44. Коменский Я.А. Законы хорошо организованной школы. Пансофическая школа / Я.А. Коменський // Избр.пед.соч.: в 2 т. Т. 2. – М., 1982. – 576 с.
45. Коменский Я.А. Материнская школа/ Я.А. Коменський // Избр.пед.соч.: в 2 т. Т. 1. – М., 1982. – 656 с.
46. Костомаров Н.И. Исторические произведения. Автобиография / Н.И. Костомаров. – К., 1980. – С. 282–349.
47. Кривонос І.Ф. Педагогічні ідеї та досвід А.Макаренка в контексті світової педагогіки / І.Ф. Кривонос // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 1. – С. 185–188.
48. Круглашов А.М. Михайло Драгоманов про історичну долю та завдання освіти на Україні / А.М. Круглашов // Радянська школа. – 1991. – № 8. – С. 90–93.
49. Локк Дж. Думки про виховання / Джон Локк // Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогіки. – М., 1981. – С. 163–194.

50. Лордкипанидзе Д.О. Педагогическое учение К.Д. Ушинского / Д.О. Лордкипанидзе. – М., 1960. – 368 с.
51. Лордкипанидзе Д.О. Ян Амос Коменский / Д.О. Лордкипанидзе. – М., 1970. – 440 с.
52. Макаренко А.С. Методика виховної роботи / А.С. Макаренко. – К., 1990.
53. Макаренко А.С. Проблеми шкільного радянського виховання: лекції. Мої педагогічні погляди. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. Мета виховання. Лекції про виховання дітей / А.С. Макаренко // Повне зібрання творів : у 7 т. Т. 5, або: Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 4.
54. Медынский Е.Н. Братские школы Украины и Белоруссии в XVI–XVII вв. и их роль в воссоединении Украины с Россией / Е.Н. Медынский. – М., 1954.
55. Митюров Б.Н. Развитие педагогической мысли на Украине в XVI–XVII вв. / Б.Н. Митюров. – К., 1968. – С. 88–197.
56. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / І. Мицько. – К., 1990. – 190 с.
57. Муравицька М. Апостол правди і науки. Концепція національної освіти М.П. Драгоманова / М. Муравицька // Рідна школа. – 1996. – № 4. – С. 10–12.
58. Невгодовський А. Українська національна школа: становлення (1917–1920 рр.) / А. Невгодовський // Рідна школа. – 2001. – № 11. – С. 65–67.
59. Неживий О. Б. Грінченко – педагог: від минулого в майбутнє / О. Неживий // Рідна школа. – 1999. – № 2.
60. Олійників О.С. Козацька читанка / О.С. Олійників // Радянська школа. – 1989. – № 4. – С. 23.
61. Омельченко Ж. Загальнолюдські норми життєдіяльності у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / Ж. Омельченко // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 66–67.
62. Пекельна В., Євдокієва Т. Педагогіка Штайнера і сучасні системи виховання / В. Пекельна, Т. Євдокієва // Рідна школа. – 1999. № 9. – С. 21–23.
63. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. Т. 1 / И.Г. Песталоцци. – М., 1981. – С. 7–46, 61–212.
64. Песталоцци И.Г. Лингард и Гертруда / И.Г. Песталоцци // Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1981. – С. 276–279.
65. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения / Н.И. Пирогов. – М., 1985. – 496 с.
66. Побірченко Н. У боротьбі за освіту України. «Черниговський листок» (1861–1863) / Н. Побірченко // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 67–70.
67. Повчання Володимира Мономаха дітям // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. – К.: Рад. школа, 1961. – С. 10–11.
68. Полоцький С. Обід душевний. Вечеря душевна // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / За заг. ред. С.А. Литвинова. – К., 1961. – С. 39–43.

69. Прокопович Ф. Духовний регламент // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / За заг. ред. С.А. Литвинова. – К., 1961. – С. 70–77.
70. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні: Нариси. – К., 1991. – 381 с.
71. Родчанин Е.Г., Зязюн И.А. Гуманист. Мыслитель. Педагог: Об идеалах В.А. Сухомлинского / Е.Г. Родчанин, И.А. Зязюн. – М., 1991. – 112 с.
72. Руденко Ю., Руденко В. Виховання в учнів лицарської духовності / Ю. Руденко, В. Руденко // Рідна школа. – 1996. – № 7. – С. 13–14.
73. Руденко Ю.Д. Українська козацька педагогіка: відродження, пошуки, перспективи / Ю.Д. Руденко // Рідна школа. – 1994. – № 5. – С. 13–18.
74. Русова С.Ф. Національна школа / С.Ф. Русова // Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Т. 1. – К., 1997.
75. Руссо Ж.-Ж. Еміль, або про виховання / Жан-Жак Руссо // Пискунов А.И. Хрестоматія по истории зарубежной педагогики. – М., 1981. – С. 203–237.
76. Сільський Д. Освітньо-виховний ідеал Т.Г. Шевченка / Д. Сільський // Рідна школа. – 1997. – № 3–4. – С. 19.
77. Сільський Д.М. Морально-естетична спрямованість змісту навчальних книг О.В. Духновича / Д.М. Сільський // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 121–126.
78. Сковорода Г.С. Благодатний Еродій / Г.С. Сковорода // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / За заг. ред. С.А. Литвинова. – К., 1961. – С. 120–126.
79. Славинецький Є. Громадянство звичаїв дитячих / Є. Славинецький // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / За ред. В.Г. Кременя. – К., 2005. – С. 86–89.
80. Статут Львівської братської школи // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / За ред. В.Г. Кременя. – К., 2005. – С. 58–62.
81. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К., 1997. – 232 с.
82. Стогній І. Про поєднання вчення і життя Г.С. Сковороди / І. Стогній // Рідна школа. – 2000. – № 11. – С. 75–77.
83. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні / О.В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 41–45.
84. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К., 1987.
85. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 3. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 283–582.
86. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 4. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 31–392.
87. Телячий Ю. Центральна Рада та українське шкільництво / Ю. Телячий // Рідна школа. – 1999. – № 2. – С. 74–76.
88. Ушинський К.Д. Передмова до першого тому «Педагогічної антропології» / К.Д. Ушинський // Твори : в 6 т. Т. 4. – К., 1954. – С. 21–51.

89. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Про користь педагогічної літератури. Про народність у громадському вихованні. Рідне слово / К.Д. Ушинський / Твори : в 6 т. Т. 1. – К., 1954. – С. 33–108, 268–281.
90. Френе С. Избранные педагогические сочинения / С. Френе. – М., 1990.
91. Фоменко Л. Микола Пирогов і недільні школи (До 145-річчя з дня відкриття першої недільної школи в Україні) / Л. Фоменко // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 58–60.
92. Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія / З.І. Хижняк. – К., 1988. – 268 с.
93. Цьось А. Бойовитість духу і порив до життя / А. Цьось // Рідна школа. – 1995. – № 1. – С. 10–11.
94. Цьось А. Культ фізичної досконалості запорозьких козаків / А. Цьось // Рідна школа. – 1996. – № 5–6. – С. 15–16.
95. Чавдаров С.Х. Тарас Григорович Шевченко і народна освіта / С.Х. Чавдаров. – К., 1961. – 155 с.
96. Чавдаров С.Х., Грищенко М.М. Тарас Григорович Шевченко і народна освіта / С.Х. Чавдаров, М.М. Грищенко. – К., 1961. – 55 с.
97. Шевченко П. М.П. Драгоманов про розвиток освіти в Україні / П. Шевченко // Рідна школа. – 2000. – № 9. – С. 77–78.
98. Шевченко П. Ідеї трудового виховання у педагогічній творчості Й.Г. Песталоцці / П. Шевченко // Рідна школа. – 2002. № 2. – С. 62–63.
99. Шиманська І.Ф. Леся Українка про освіту та виховання / І.Ф. Шиманська. – К., 1973. – 111 с.
100. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. Т. 1 / Д.І. Яворницький. – К., 1990. (Розділ про освіту)
101. Ярмаченко Н.Д. Педагогическая деятельность и творческое наследие А.С. Макаренка / Н.Д. Ярмаченко. – К., 1989.

II. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Підручники та посібники

1. Волкова Н.П. Педагогіка. – К., 2001.
2. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. – К.: Вища школа, 1995.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка : підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
4. Педагогіка : хрестоматія / Уклад.: А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 429 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
5. Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.Л. Педагогіка: завдання і ситуації : практикум. К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).

6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н.Є. Мойсеюк – 2-е вид. – К., 2001.
7. Фіцула М.М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. –К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.

Документи

8. Декларация прав ребенка // Народное образование. – 1993. – № 5. – С. 24–40.
9. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1993. – грудень. – № 44–46.
10. Закон України «Про освіту» // Голос України. – 1991. – 26 червня.
11. Концепція «Сім'я і родинне виховання». 23.12.1995.
12. Концепція середньої загальноосвітньої національної школи України // Початкова школа. – 1990. – № 11.
13. Національна доктрина розвитку освіти в Україні. – К., 2002.
14. Основні напрями роботи класного керівника // Інф.зб. Міносвіти України. – 1992. – № 23. – С. 10–18.
15. Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад // Освіта. – 1993. – 3 вересня.
16. Тимчасове положення про класного керівника середнього закладу освіти // Інф. зб. Міносвіти України. – 1997. – № 19. – С. 8–11.

Додаткова література

17. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функции оценки учения школьников / Ш.А. Амонашвили. – М., 1984.
18. Бабанский Ю.К. Как оптимизировать процесс обучения / Ю.К. Бабанский. – М., 1978.
19. Бех І. Спадкові передумови розвитку особистості / І. Бех // Рідна школа. – 1996. – № 7. – С. 3–5.
20. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1994.
21. Головенко В.А., Шашков М.Ю. Збірник матеріалів про молодіжні об'єднання України / В.А. Головенко, М.Ю. Шашков. – К., 1992. – 143 с.
22. Деякі аспекти морального виховання / Авт.-укл. В.К. Демиденко. – К.: ІСДО, 1995. – 40 с.
23. Дидактика современной школы / Под ред. В.А. Онищука– К.: Рад. школа. – 1987.
24. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
25. Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении / В.К. Дьяченко. – М., 1991.
26. Жерносек І.П. Науково-методична робота в школі / І.П. Жерносек. – К., 2000.
27. Зверєва І.Д., Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості школярів / І.Д. Зверєва, Л.Г. Коваль, П.Д. Фролов. – К.: ІСДО, 1995. – 156 с.

- 28.Иванов И.П. Воспитывать коллективиста // Педагогический поиск (сост. Н. Баженов) / И.П. Иванов. – М.: Педагогика, 1989. – С. 373–452.
- 29.Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И.П. Иванов. – М.: Просвещение, 1989.
- 30.Изучение личности учащегося и ученических коллективов / Под ред. Л. Фридмана) – М.: Просвещение, 1988.
- 31.Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання / С.Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
- 32.Касьяненко М.П. Педагогіка співробітництва / М.П. Касьяненко. – К.: Рад.школа, 1993.
- 33.Киричук О.В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України / О.В. Киричук // Рідна школа. – 1991. – № 5.
- 34.Киричук О.В. Основні принципи і структура організації виховного процесу в школі / О.В. Киричук // Рідна школа. – 1991. – № 12. – С. 3–11.
- 35.Класний керівник у сучасній школі : метод. посібник / В.М. Оржеховська та ін.) – К.: ІЗМН, 1996. – 156 с.
- 36.Кожевников В. Оптимізація навчальної діяльності / В. Кожевников // Рідна школа. – 1995. – № 2–3.
- 37.Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К., 1989.
- 38.Красовицький М. Виховна робота в школі: досвід і проблеми / М. Красовицький. – К., 1992.
- 39.Макаренко А.С. Методи виховання / А.С. Макаренко // Твори : у 8 т. Т. 5. – К., 1981.
- 40.Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей. Книга для батьків.
- 41.Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте / А.К. Маркова. – М., 1983.
- 42.Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія / І.В. Мартинюк. – К.: ІСДО, 1995.
- 43.Матюша І.К. Гуманізація виховання і навчання в загальноосвітній школі : навч. посібник / І.К. Матюша. – К.: ІСДО, 1995. – 160 с.
- 44.Махмутов М.И. Теория и практика проблемного обучения / М.И. Махмутов. – М., 1972.
- 45.Мельникова І.М. Позашкільні заклади України. Основні напрямки розвитку та оновлення діяльності : концепція / І.М. Мельникова. – К., 1993. – 45 с.
- 46.Новикова Л.И. Педагогика детского коллектива / Л.И. Новикова. – М.: Педагогика, 1989.
- 47.Омеляненко В.Л., Омеляненко С.В., Прокопенко Л.І. Робоча книга класного керівника / В.Л. Омеляненко, С.В. Омеляненко, Л.І. Прокопенко. – К., 1996.
- 48.Онищук В.А. Урок в современной школе / В.А. Онищук. – М., 1980.
- 49.Онищук В.О. Структура і методика уроку в школі / В.О. Онищук. – К., 1973.

- 50.Онищук В.О. Типи, структура і методика уроку в школі / В.О. Онищук. – К., 1973.
- 51.Организационные формы обучения / Под ред. Ю.И. Малеванного. – К., 1991.
- 52.Основи національного виховання / В.Г. Кузь, Ю.Д. Руденко, З.О. Сергійчук). – К.: ІСДО, 1993.
- 53.Паламарчук В.Ф., Рум'янцева Д.І., Антипова О.Й. У пошуках нестандартного уроку / В.Ф. Паламарчук, Д.І. Рум'янцева, О.Й. Антипова // Радянська школа. – 1991. – № 1.
- 54.Педагогічний пошук / Упор. І.М. Баженова; Пер. з рос. – К., 1988.
- 55.Педагогічні інновації у сучасній школі. – К., 1994.
- 56.Пионерия и скаутизм: от конфронтации к сотрудничеству / Сост. Е.И. Гурин. – К., 1991. – 48 с.
- 57.Підласий І.П. Комп'ютер на уроці / І.П. Підласий // Радянська школа. – 1991. – № 8.
- 58.Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок / І.П. Підласий . – К., 1989.
- 59.Принципы обучения / Под ред. М.Н. Скаткина– К.: 1982.
- 60.Система эстетического воспитания школьников / Под ред. С.А. Герасимова. – М.: Педагогика, 1983.
- 61.Скатки М.Н. Проблемы современной дидактики / М.Н. Скаткин. – М., 1984.
- 62.Скульский Р.П., Ступарик В.М. Класний наставник: бути чи не бути / Р.П. Скульський, В.М. Ступарик // Радянська школа. – 1992. – № 7–8. – С.14–17.
- 63.Сухомлинський В.О. Методика формування колективу / В.О. Сухомлинський // Твори : в 5 т. Т. 1. – К.: Рад. школа, 1972.
- 64.Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Твори. – Т. 3. – С. 499–567.
- 65.Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / В.О. Сухомлинський – Твори. : в 5 т. Т. 4. – С. 31–392.
- 66.Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1975.
- 67.Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський.
- 68.Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський // Вибр. Твори : 5 т. – К., 1976. – С. 383–626.
- 69.Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2.
- 70.Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И.Э. Унт. – М., 1990. – С. 6–60.
- 71.Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання / К.Д. Ушинський // Вибрані пед. твори : у 2-х т. Т. 1.
- 72.Фридман Л.М. и др. Изучение личности ученика и ученических коллективов / Л.М. Фридман. – М.: Просвещение, 1988.
- 73.Цетлин В.С. Неуспеваемость школьников и ее предупреждение / В.С. Цетлин. – М., 1977.

74. Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки / В.Ф. Шаталов. – М., 1980. – 80 с.
75. Шевченко Г.П. Эстетическое воспитание в школе / Г.П. Шевченко. – К.: Рад. школа, 1985.
76. Шевченко С.Д. Школьный урок: как научить каждого / С.Д. Шевченко. – М., 1991.
77. Эстетическое воспитание в школе / под ред. Б.Т. Лихачева. – М.: Педагогика, 1985.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен

5. Засоби діагностики успішності навчання.

Тести для поточного і підсумкового контролю, відповіді на теоретичні питання практичних занять, аналіз педагогічних ситуацій, екзаменаційні завдання.